УДК 351.765(477.83-250 "175/181"

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЩОДО УТРИМАННЯ СОБАК У ГАЛИЧИНІ СЕРЕДИНИ XVIII — ПОЧАТКУ XX~СТОЛІТТЯ

Олег ПРОЦІВ

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6692-7835
кандидат наук з державного управління,
докторант Львівського регіонального інституту
державного управління Національної
академії державного управління при
Президентові України,
вул.~Василя Сухомлинського, 16, 79491,
Брюховичі, Львівська область, Україна,
e-mail: oleg1965@meta.ua

Мета дослідження — з'ясувати аспекти публічного управління щодо утримання собак у Галичині. *Об'єктом дослідження* є публічне управління щодо утримання собак у Галичині, а *предметом* — правове регулювання утримання собак та їхнє правозастосування органами публічного управління, регулювання популяції тварин, ветеринарні аспекти, діяльність товариств, пов'язаних з розведенням собак у Галичині, гуманітарні аспекти розведення собак.

Хронологічні межі дослідження — середина XVIII — початок XX~століття.

Методологічною основою дослідження є принцип історизму у поєднанні з функціональним методом, що дало змогу визначити особливості публічного управління щодо утримання собак у Львові та вплив на регулювання чисельності популяції собак, профілактики та лікуванні сказу собак та людей, організацію кінологічних та природоохоронних громадських організацій.

Ключові слова: публічне управління, органи влади, природоохоронні громадські організації, утримання собак, популяція собак, кінологія, сказ, лікування, Львів, Галичина

Oleg PROTSIV

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6692-7835
PhD of Public Administration
Doctoral student of LRIPA NAPA
under the President of Ukraine,
PhD in public administration,
16, Vasyl Sukhomlinsky str., 79491,
Bryukhovychi, Lviv region, Ukraine,

e-mail:oleg1965@meta.ua

PUBLIC ADMINISTRATION FOR KEEPING DOGS IN GALICIA IN THE MID~17TH — EARLY 20TH~CENTURIES

Introduction. In the proposed research, the author aims to find out the aspects of public management of dog keeping in Galicia. The object of the study is the public management of keeping dogs in Galicia in the middle of the 17th — early 20th~centuries, and the subject is legal regulation of keeping dogs and their enforcement by public authorities, regulating the population of animals, veterinary aspects, the activities of companies related to breeding dogs in Galicia, humanitarian aspects of breeding dogs. The methodological basis of the study is the principle of historicism in combination with the functional method, which made it possible to determine the peculiarities of public management regarding the keeping of dogs in Lviv and the impact on the regulation of the population of dogs, the prevention and treatment of rabies dogs and humans, the organization of canine and nature conservation organizations.

The article deals with the legal and regulatory support of public administration in regulating the keeping of dogs in Galicia. The humanitarian aspects of the organization of public management in regulating the number of dogs in Galicia are analyzed. The cases of attacks by dogs on the people of Galicia are described. The organization of activity of Gytsel (a person who catches stray animals) in Galicia is analyzed. The statistics on the maintenance of dogs in Galicia, the number of their attacks on humans and the death of dogs due to rabies disease are presented. Taxes are provided to dog owners for keeping animals in Galicia communes. The analysis of rabies control in comparison with other European countries is carried out.

Keywords: cynology, dog, Lviv, Galicia, rabies, hytsel.

Вступ. У статті автор ставить перед собою *мету* з’ясувати аспекти публічного управління щодо утримання собак у Галичині. Отож проаналізовано гуманітарні аспекти організації публічного управління при регулюванні чисельності собак у Галичині. *Об’єктом дослідження* є публічне управління щодо утримання собак у Галичині, а *предметом* — правове регулювання утримання собак та їхнє правозастосування органами публічного управління, регулювання популяції тварин, ветеринарні аспекти, діяльність товариств, пов’язаних з розведенням собак у Галичині, гуманітарні аспекти розведення собак. Описано випадки нападів собак на підданих Галичини. Проаналізовано організацію діяльності гицлів у Галичині. Наведено статистику утримання собак в Галичині, кількість їх нападів на людей та загибелі собак внаслідок захворювання на сказ. Подано статистику сплати податків власниками собак за право утримання тварин у гмінах Галичини. Здійснено аналіз боротьби зі

сказом у порівнянні з іншими країнами Європи. *Хронологічні межі дослідження* — середина XVIII — початок XX~століття.

Методологічною основою дослідження є принцип історизму у поєднанні з функціональним методом, що дало змогу визначити особливості публічного управління щодо утримання собак у Львові та вплив на регулювання чисельності популяції собак, профілактики та лікуванні сказу собак та людей, організацію кінологічних та природоохоронних громадських організацій.

Основна частина. Історичні джерела свідчать, що органи влади вживали низку заходів з метою врегулювати чисельність собак. Застосовувались правила вилову та утримання собак, діяли посадові інструкції гицлів, ветеринарний нагляд за епізоотією сказу. Перший нормативний акт щодо регулювання чисельності собак у Галичині виходить в 1783~р. Зокрема Декрет імператора Австрії від 11~вересня 1783~р. давав вказівку метрополіям вжити заходи щодо зменшення собак; особливу увагу слід було приділити знищенню бродячих собак. На виконання цього декрету Намісництво Галичини видавало розпорядження від 26~липня 1824~р. L.~43598, від 1~липня 1857~р. L.~20164, від 9~квітня 1858~р. L.~9123. Декрет Австрійського імператора від 27~жовтня 1820~р. визначав, що до шкідливих собак слід віднести тих, які без дратування нападають на людей. Відповідно до пункту~391 Кримінального кодексу Австрії власник будь-якої свійської тварини, яка має агресивний характер, повинен забезпечити, щоб ця тварина нікому не завдала лиха [1, с.~1922—1923].

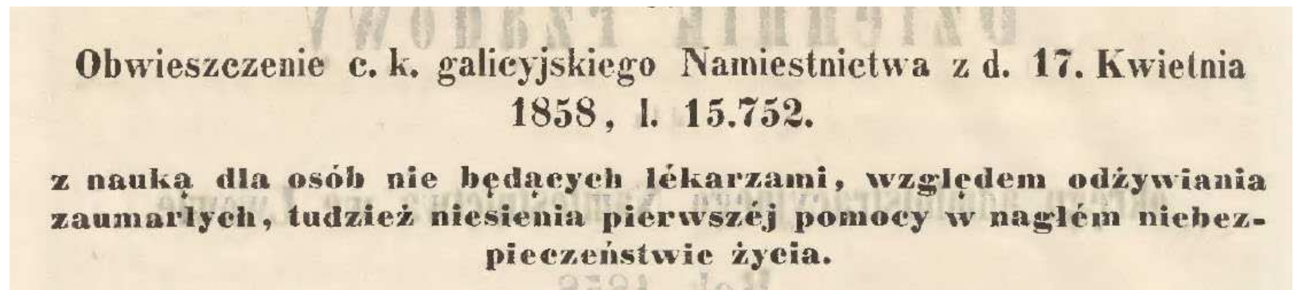
З метою локалізації сказу Намісництво Галичини видало Розпорядження від 7~червня 1896~р. L.~67.914 з вказівками старостам всіх повітів Галичини вжити заходів щодо зменшення чисельності собак. Крім того, населення Галичини мало дотримуватись вимог законодавства [2, с.~284]. Також з метою регулювання чисельності собак та локалізації сказу Галицьке намісництво розпорядженням від 24~травня 1905~р. L.~73.733 зобов’язувало керівників повітів Бібрка, Долина, Краків, Львів, Рогатин, Станиславів, Золочів, Жидачів заборонити самостійний вигул собак за межі будинків їхніх власників. На

вигулі собака повинен бути у наморднику, виняток стосувався лише собак під час полювання. Собаки, які утримувались за межами будинків, слід було утримувати на прив'язі [3, с.~286—287]. Про велике значення застосування намордників для профілактики поширення сказу йшлось на Міжнародному конгресі з охорони тварин, який проходив у Відні 8~вересня 1883~р. [4, с.~3].

З метою належної організації роботи гицлів їхню діяльність в Австро-Угорській імперії регламентував Декрет від 27~лютого~818 L.~28736. У цьому Декреті вказувалось, що на керівників гмін покладено обов'язок слідкувати за роботою гицлів. Слід було також здійснювати контроль, щоб гицлі не годували падаллю собак та з них не знущались [5, с.~2283—284]. Питання регулювання утримання собак у Відні базувалось практично на ідентичних вимогах. При спалаху епізоотії сказу гицлі мали вказівку протягом 14~днів провести відлов бродячих собак, після чого протягом 6~тижнів проводити їх огляд. Влада зверталась до всіх власників собак міста, щоб вони посилено доглядали за собаками, а у випадку виявлення симптомів сказу звертались до ветеринарного лікаря [6, с.~284]. У Царстві Польському з 1902~р. було ухвалене законодавство, в якому визначалось: у випадку виявлення симптомів сказу, власник хворої тварини повинен повідомити виконавчу владу, яка, в свою чергу, повинна закрити хвору тварину і тримати її в окремому приміщенні до приходу ветеринарного лікаря. Якщо неможливо було виловити хвору тварину, то її потрібно було відстріляти за допомогою місцевої поліції. Собаки і коти, які визнані ветеринарним лікарем скаженими, підлягали знищенню. Бродячі собаки та коти, які знаходились на території гміни з симптомами сказу, мали бути відстріляні, а трупи не можна було знищувати до приходу ветеринарного лікаря. Якщо сказ було підтверджено, то покусаного і собаку направляли до найближчого Пастерівського інституту разом із одягом, в який жертва була одягнена під час укусу [7, с.~201]. Слід відмітити, що до боротьби зі сказом у Царстві Польському залучали також мисливців. Так, відповідно до постанови Адміністративної ради від 14~жовтня 1834~р. існував фонд, який наповнювався коштами, отриманими за дозволи на право носіння мисливської зброї. Відповідно до цієї постанови за добування вовка, хворого на сказ,

виплачувалось 50~злотих премії, за стару вовчицю — 36~злотих, за старого вовка — 25 злотих, за молодого вовка — 18~злотих, за щеня — 10~злотих.

Крім регулювання порядку утримання собак визначався й порядок надання першої долікарської допомоги особами без спеціальної медичної освіти, якщо існувала загроза життю людини.

Obwieszczenie c. k. galicyjskiego Namiestnictwa z d. 17. Kwietnia 1858, l. 15.752.

z nauką dla osób nie będących lékarzami, względem odżywiania zaumarłych, tudzież niesienia pierwszéj pomocy w naglém niebezpieczeństwie życia.

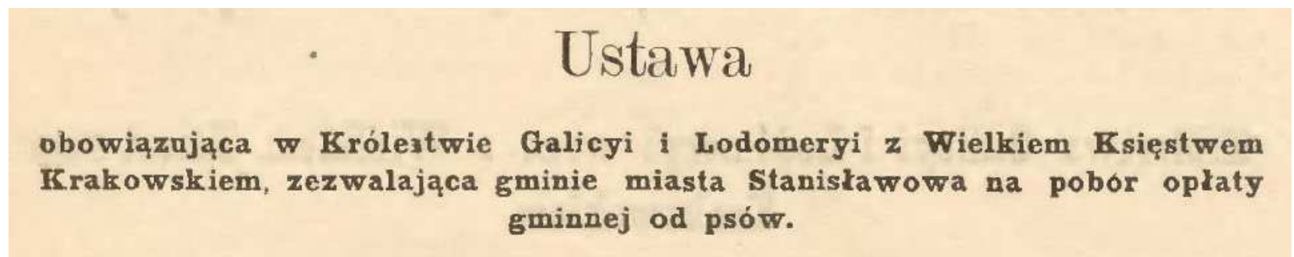
Іл.~1.

Розпорядження Галицького намісництва від 17~квітня 1858~р. L.~15.752 «Рекомендації для осіб, які не є лікарями, щодо надання першої допомоги при небезпеці для життя людини» (іл.~1). У цьому розпорядженні один з розділів стосувався надання допомоги при укусі собаки, яка підозрюється на сказ. Рекомендації передбачали, щоб рани обмити оцтом, сильним розчином солі, милом і тримати у воді довгий час, поки не припиниться кровотеча. Добрий результат дає відсмоктування крові з рани ротом, але це не можна робити, коли є тріщини на губах. Потрібно було негайно сплюнути те, що відсмоктано [8, с.~362].

З метою регулювання чисельності собак широко застосовувалось оподаткування власників собак. У 1830~р. у Берліні було запроваджено податок на собак [9, с.~71]. У Відні аналогічний податок запроваджено у 1870~р. Завдяки цьому податку у цьому ж році до міського бюджету надійшло 42000~золотих [10, с.~4]. У 1895~р. у Відні нараховувалось 32750~собак, а податок становив 4~золотих за собаку [11, с.~187].

Аналогічний податок вперше в Галичині запроваджується у Львові відповідно до Закону, підписаного Францом Йозефом 19~грудня 1872~р.: визначалось, що на кожного собаку, що знаходиться на території міста Львова, слід сплачувати 2~золотих. Оплату треба було здійснювати щорічно у січні

місяці. Сплаті податку підлягали собаки, які перебувають на території Львова більше чотирнадцяти днів. Вартість оплати становила суму як за цілий рік. Не підлягали оплаті щенята, які смокчуть молоко. За невиконання цих норм існував штраф у двійному розмірі — 4~золотих [12, с.~169].

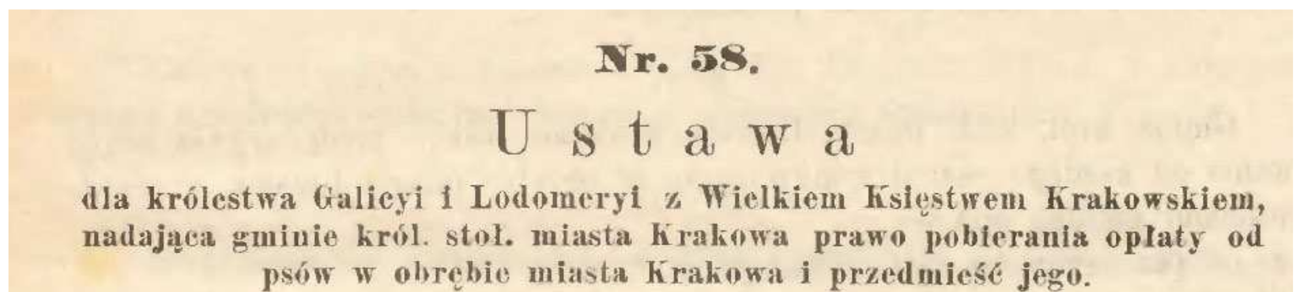

Ustawa

obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, zezwalająca gminie miasta Stanisławowa na pobor opłaty gminnej od psów.

Іл.~2.

Хоча й Станиславів вважався у Галичині третім містом після Львова та Кракова, але аналогічний закон щодо накладення податків на власників собак було ухвалено після запровадження його у Львові. Закон був підписаний імператором у Люксембурзі 22~липня 1876~р., а в дію вступав з 1~січня 1877~р. [13, с.~110] (іл.~2).

Nr. 58.

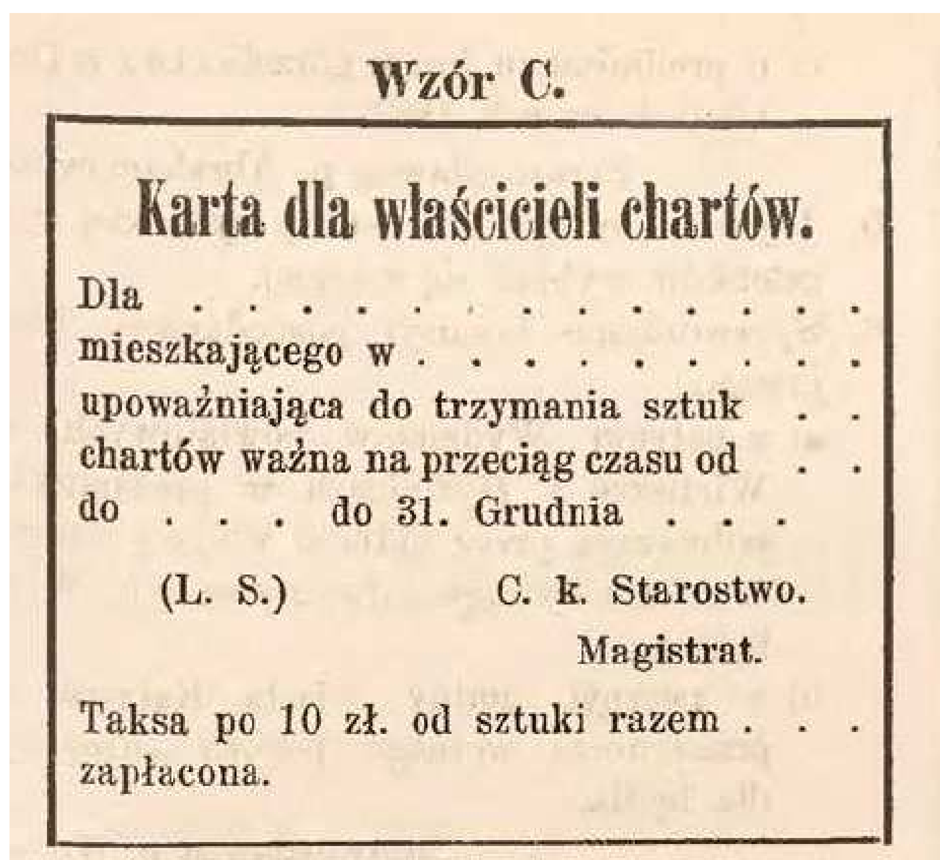
Ustawa

dla królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, nadająca gminie król. stoł. miasta Krakowa prawo pobierania opłaty od psów w obrębie miasta Krakowa i przedmieść jego.

Іл.~3.

29~листопада 1877~р. виходить Закон про сплату податку за собак на території Кракова (іл.~3). Особливістю цього закону було те, що оплата ділилась на півріччя: 1~січня — 1~липня, II — з 1~липня по 1~січня; за кожного собаку потрібно було сплатити по 4~золотих. Відзначалось, що від сплати податку звільнялись власники щенят до 10~днів народження та собак, які використовуються для сторожування. Також звільнялись від податку власники собак, які постійно не проживали на території Кракова, але деякий час

(не більш трьох місяців) знаходились у Кракові. Магістрат Кракова зобов'язаний був щорічно складати список собак, які знаходяться на території міста. Інформацію у Краківський магістрат про утримання собак повинні були подавати як власники будинків, так і квартиранти. За невиконання цих вимог був передбачений штраф від 2 до 5~золотих. У випадку, коли власник собаки продав собаку, або вона загинула, він був зобов'язаний в 14-денний термін повідомити магістрат і, тим самим, звільнявся від подальших оплат, але оплачені кошти вже назад не поверталось. Пункт~9 визначав, що на підтвердження оплати податку власнику собаки видавався жетон, який необхідно було прикріпити до нашийника собаки. Собак, які знаходились у Кракові без відповідного жетона, виловлювали працівники магістрату, а через три дні їх знищували, якщо не з'явився в магістрат власник собаки. Власники собак могли забрати тварину лише після сплати штрафу [14, с.~128—129]. Слід відмітити, що з метою ідентифікації собак на засіданні Галицького сейму 10~січня 1887~р. граф Станіслав Бадені запропонував встановити посвідчення (паспорт) для собак (іл. 4).

Wzór C.

Karta dla właścicieli chartów.

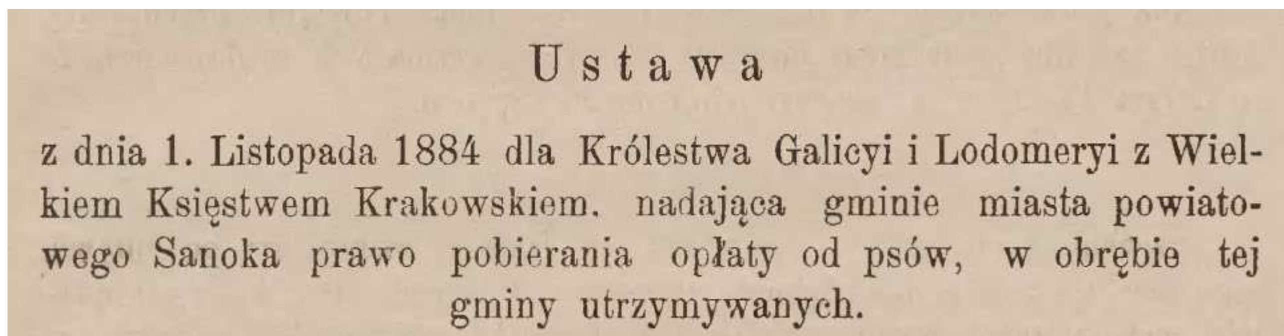
Dla . . . .
mieszkającego w . . . .
upoważniająca do trzymania sztuk . .
chartów ważna na przeciąg czasu od . .
do . . . do 31. Grudnia . . .

(L. S.) C. k. Starostwo.
Magistrat.

Taksa po 10 zł. od sztuki razem . . .
zapłacona.

Іл.~4. Зразок паспорта собаки [15, с.~1699]

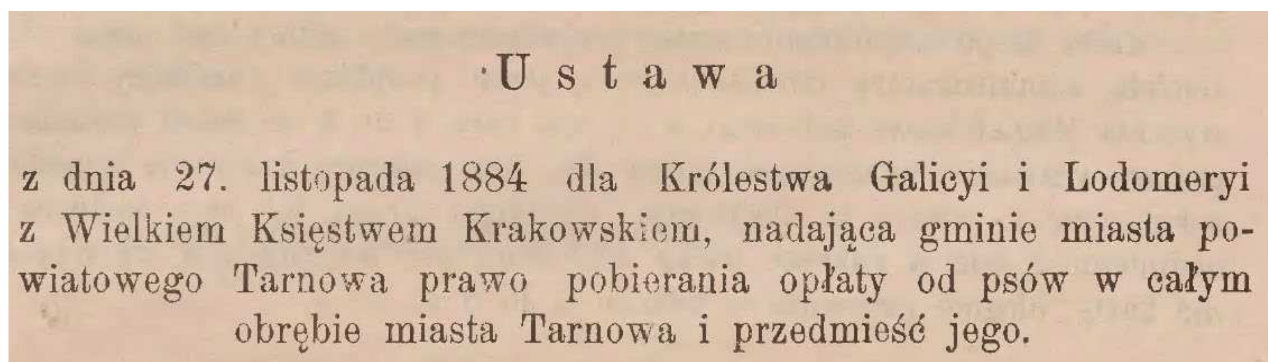
У 1912~р. у Кракові податок становив 8~крон, що відповідало 4~золотим ринським. До міського бюджету Кракова надійшло в 1908~р. 10212~крон податку, а у 1909~р. — 11337~крон [16].

U s t a w a

z dnia 1. Listopada 1884 dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, nadająca gminie miasta powiatowego Sanoka prawo pobierania opłaty od psów, w obrębie tej gminy utrzymywanych.

Іл. 5.

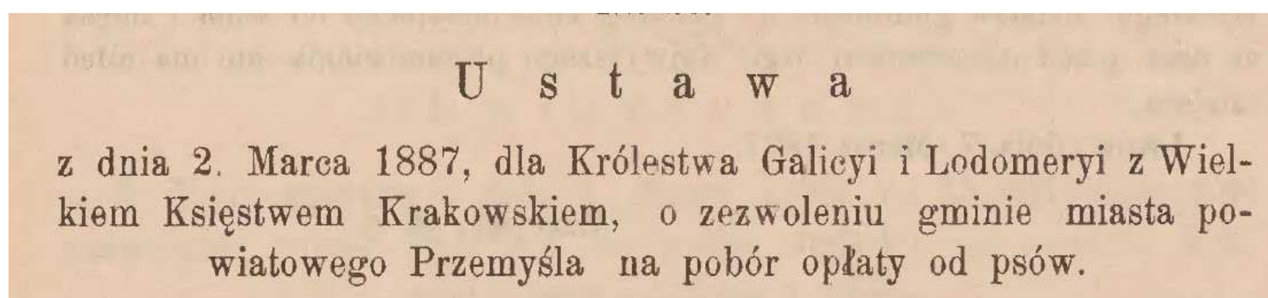
Для Санока Закон вступив в дію з 1~листопада 1884~р. [17, с.~133—134] (іл.~5).

U s t a w a

z dnia 27. listopada 1884 dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, nadająca gminie miasta powiatowego Tarnowa prawo pobierania opłaty od psów w całym obrębie miasta Tarnowa i przedmieść jego.

Іл. 6.

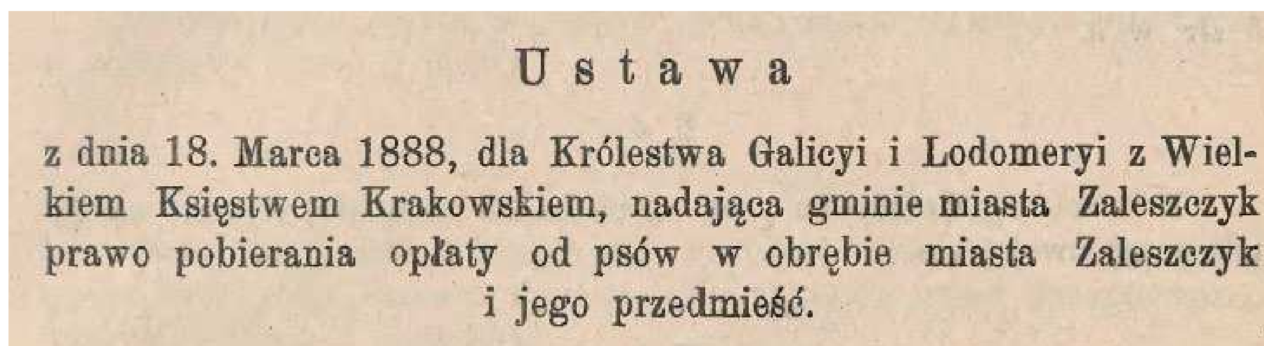
З 27~листопада 1884~р. гміні Тарнув надавалось право оподатковувати власників самців на 3~золотих, самиць — на 2~золотих. Тобто, простежується тенденція, що у менших містах податок був меншим [18, с.~157—158]. Іл.~6.

U s t a w a

z dnia 2. Marca 1887, dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, o zezwoleniu gminie miasta powiatowego Przemyśla na pobór opłaty od psów.

Іл. 7.

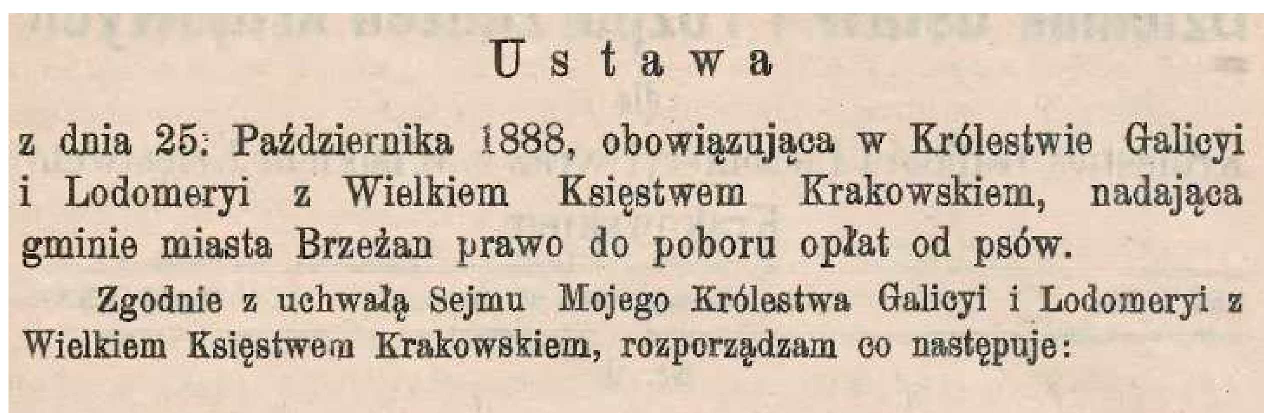
З 2~березня 1887~р. у Перемишлі вводилась плата — 2~золотих від самця і один — від самиці [19, с.~88—89] (іл.~7).

Ustawa

z dnia 18. Marca 1888, dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, nadająca gminie miasta Zaleszczyk prawo pobierania opłaty od psów w obrębie miasta Zaleszczyk i jego przedmieść.

Іл. 8.

З 18~березня 1888~р. власники собак у Заліщиках повинні були сплатити 1,50~золотого за собаку, не зважаючи на стать [20, с.~111—114], що становило найменший податок з усіх міст Галичини (іл.~8).

Ustawa

z dnia 25. Października 1888, obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, nadająca gminie miasta Brzeżan prawo do poboru opłat od psów.

Zgodnie z uchwałą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, rozporządzam co następuje:

Іл. 9.

У Бережанах аналогічний закон діяв з 25~жовтня 1888~р. [21, с.~226—228] (іл.~9). З 11~лютого 1889~р. право на оплату податку за собак прийнято у місті Бучач. Визначалось, що оплачувати за собаку необхідно було два золотих, незалежно від статі. Сплачувати потрібно було два рази: за перше і друге півріччя [22, с.~72—76]. У місті Горлиці відповідно до закону від 1~грудня 1889~р. за рік треба було сплатити 2~золотих [23, с.~291—293].

U s t a w a

z dnia 19. Stycznia 1891, obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, w przedmiocie nakładania opłaty gminnej od posiadania psów.

Іл. 10.

Занадто бюрократична процедура, яка полягала у розгляді питання оподаткування власників собак у Галицькому сеймі та у схваленні його цісарем Австрії, припинилась у 1891~р. Відповідно до Закону від 19~січня 1891~р. власне на розгляд гмін можна було проводити оподаткування власників собак, але не більш як на 5~золотих за собаку [24, с.~65—67] (іл.~10). Слід відмітити, що деякі гміни зловживали цими нормами. Так, на засіданні Галицького сейму у 1903~р. прозвучала інформація, що з метою радикального зменшення чисельності собак гміна Нового Села запровадила вимоги, щоб власники собак сплачували податок у 20~крон, тобто 10~золотих ринських [25, с.~1532].

На міжнародному засіданні у Швейцарії у справі боротьби із сказом ухвалено рішення запровадити в усіх країнах точну реєстрацію собак, забезпечивши кожного собаку відповідним жетоном. Собаки, які не мали відповідного жетона, вважались безгосподарними і їх відстрілювали. Спираючись на цю ухвалу, Міністерство внутрішніх справ напрацьовує проект реєстрації собак, а одночасно розглядає можливість підвищення податку на собак. Проект встановлює оплату за першого собаку від 10 до 20~злотих, за другого — від 20 до~35, за третього — від 30 до 50~злотих [26, с.~750]. Цісар Австрії схвалив 14~листопада 1909~р. проект закону Галицького сейму від 18~вересня 1909~р. про запровадження податку на собак у гміні Беч Горлицького повіту [27, с.~940]. 5~січня 1910~р. цісар схвалив проект закону від 6~жовтня 1909~р. про запровадження податку на собак у Мостах Великих [28, с.~940].

Аналіз ситуації суспільного життя в економічній, соціальній, гуманітарних сферах дозволяє краще зрозуміти формування політики Галичини щодо утримання собак. У стенограмах Галицького сейму збереглись дискусії

тогочасних депутатів, які представляли думку тогочасного суспільства та формували законодавче забезпечення щодо державного регулювання утримання собак у Галичині. Так, на засіданні Галицького сейму 28~грудня 1901~р. розглядалось звернення ради міста Пшеворск щодо встановлення податку на собак — по 2~золотих від собаки. Також цього дня розглядалось питання оподаткування собак у місті Ланьцут. Противником оподаткування собак був священник-єзуїт С.~Стояновський. Він аргументував свою позицію тим, що у малих містечках собаки в основному виконують практичну роль — охороняють майно своїх власників, а не так, як у Львові та Кракові, де собак використовують для розваг. Тому у цих містах доцільно запроваджувати податок. Він запропонував у малих містечках оподатковувати лише собак кімнатних та мисливських порід. Він також звертав увагу на те, що цю норму необхідно чітко виписати у законі, а не давати на відкуп місцевим громадам, так як на цьому питанні спостерігаються великі зловживання. Особливо це часто відбувається через релігійні конфлікти: євреї, які негативно ставляться до собак і практично їх не утримують, маючи більшість у радах міст, дошкуляють християнам тим, що виставляють високі податки за утримання собак. На засіданні Галицького сейму 29~грудня 1902~р. він звернув увагу на соціальні аспекти щодо утримання собак, зокрема, на військових, які є, зазвичай, багатими людьми і мають високі зарплати, а взагалі звільнені від оподаткування собак, а здебільшого використовують собак для відпочинку під час полювання [29, с.~1001].

25~вересня 1888~р. польський політик, уродженець Калуша Францішек Смолька виступив з доповіддю у Галицькому сеймі про встановлення податку на собак у Бережанах, вказуючи що 23~грудня 1886~р. гмінна рада Бережан вже затвердила проект Закону про запровадження оподаткування собак у Бережанах: за самця — 3~золотих; за самку — 1~золотий [30, с.~84—85]. Питання оподаткування собак у гміні Сколе теж розглядалось на засіданні Галицького сейму 15~жовтня 1903~р. Депутат Верещинський зачитав рішення гміни Сколе від 11~вересня 1903~р. про оподаткування собак у розмірі 4~крон (2~золотих). Він вказав також, що це рішення було затверджено 15~жовтня

1903~р. L.1956 старостою Стрийського повіту, до якого входить Сколе [31, с.~1960].

На питання оподаткування собак мали вплив й громадські організації. Так, у 1905~р. у Пешті проходив VIII~Міжнародний ветеринарний конгрес. З питань утримання собак в Австро-Угорській імперії виступав ветеринарний лікар Йозеф Шпільман, зробивши історичний екскурс щодо питання регулювання собак на законодавчому рівні у країнах Європи, яке сформовано: в Австрії — 29~лютого~1880, Угорщині — 24~березня 1885~р., Німеччині — 23~червня 1880~р., Швейцарії — 1872~р., Франції — 1881~р. Він відзначив, що у всіх країнах Європи законодавство побудоване на однакових принципах, а саме: правила знищення бродячих собак, які підозрюються на сказ; лікування підозрілих на сказ тварин проводити лише під наглядом влади, заборона вживання м'яса, молока, зняття шкіри з тварин, які підозрюються на сказ;спосіб знищення трупів тварин, карантин собак, коней, ВРХ, свиней, які мали контакт зі скаженими собаками, на три місяці, накладення карантинних обмежень з забороною на певний час у місцевості утримувати собак і котів. На початку XX~ст. багато країн вживали заходи щодо ефективного контролю за рухом собак, обов'язку виводити у публічні місця собак з намордником, зменшення собак у містах через підвищення податку на собак, заборона експорту собак з-за закордону. Доповідач ставив у приклад владу Німеччину, яка подолала сказ і, там не лише найжорсткіше законодавство, але й його правозастосування. Особливо це стосується контролю за бродячими собаками. На своє підтвердження він навів такі дані по Баварії.

Рік	**Кількість випадків сказу у собак**	**Кількість летальних випадків у людей**
1873	1821	15
1875	458	23
Після значного підвищення податку на собак		
1876	241	13
1877	140	8
1878	117	5

1880	42	1
1884	9	0
1885	11	0

Лобіюючи питання підвищення оподаткування власників собак, він навів такий факт, що у великому герцогстві Баден податок на собак був запроваджений ще у 1832~р. Цього ж року за собаку потрібно було сплатити 6~марок і їхня чисельність становила 26000~особин, а у 1844~р. податок було знижено до 2,6~марок і кількість собак зросла майже вдвічі — до~45000. У 1877~р. податок зріс до 16~марок і кількість собак зменшилась теж вдвічі — до~28824.

У 1905~р. у Берліні податок на собаку становив 20~марок, у Відні — 8~крон, у Львові — з 1901~р. податок становив 10~крон, не зважаючи на стать собаки і без звільнення від податку, що сприяло зменшенню чисельності собак та розповсюдження сказу [32, с.~313—318].

Питання боротьби із сказом розглядалось на Міжнародному симпозіумів 1928~р., на який було запрошено представників всіх держав. Для успішної боротьби із сказом було ухвалено рамкову угоду,відповідно до якої всі країни зобов’язувались запровадити точну реєстрацію собак через реєстраційні жетони [33, с.~750].

У місцевих львівських періодичних виданнях публікувалась статистика захворювань на сказ тварин та людей. Найбільше публікацій зустрічається у «Ветеринарному огляді», який виходив у Львові в 1886—1939~рр. за ініціативи Галицького ветеринарного товариства [34, с.~147—154]. Так, у 1884~р. в Австрії на сказ загинуло 56~осіб, тоді як у Галичині — 37. Галицьке ветеринарне товариство звертало увагу влади, що Галичина є найбільш неблагополучною серед інших провінцій імперії щодо панзоотії сказу [35, с.~187]. У 1886~р. в Галичині було зафіксовано 202~випадки сказу у собак, з яких: здохло~46 та забито~156. Ще забито 796~собак, які контактували зі скаженими. У цьому ж році собаками було покусано 70~людей, з яких двоє

заразилось сказом. З покусаних 22~коней заразилось — 2; з 64~голів ВРХ заразилось — 22; з покусаних 105~свиней заразилось~10. Найбільше випадків сказу зафіксовано у Бродівському повіті (9~випадків), у Кракові (14), у Львові (9) [36, с.~202]. У 1888~р. у Галичині кількість випадків сказу у собак збільшилось до~247, з яких: здохло~63 та вбито~184. Цього ж року собаки покусали 84~людини, 7~коней, 28~голів ВРХ, 114~свиней [37, с.~276]. У 1889~р. у Галичині було також зафіксовано збільшення захворювання собак на сказ до 273~випадків, з яких: 67~загинули самі та 189~умертвили. Собаки, хворі на сказ, покусали 84~людини, 10~коней (захворів~1), 41~гол. ВРХ (захворіли~23), 152~свині (захворіли~37). Було вбито 745~собак, які мали контакт з хворими собаками [38, с.~225—226]. У 1890~р. у Галичині сказ було зафіксовано у 48~повітах. У собак сказ ідентифіковано у 282~тварини, з яких: 103~природно загинули, а 179 — умертвили. Собаки покусали 143~людей (3 — захворіли), 9~коней (3 — захворіли), 54~гол. ВРХ, (28 — захворіли), 153~свиней (20 — захворіли), 2~вівці (1 — захворіла). Було вбито 1005~собак, які мали контакт з хворими собаками [39, с.~267—268]. У 1894~р. панзоотія сказу поширилась. У порівнянні з 1893~р. сказ у 1894~р. поширився до 50~повітів, що становило на 9~повітів більше. Сказ зафіксовано у 318~собак — на 16~більше. Також у 1894~р. собаками було покусано 130~людей — на 20~людей більше. Четверо осіб померло від сказу [40, с.~212—216]. У 1894~р. було вбито 1072~собаки та 40~котів, які мали контакт зі скаженими собаками. Відмічалось, що з Бережанського повіту епідемія сказу перейшла у Золочівський, Перемишлянський, Рогатинський, Станиславівський повіти [41, с.~4].

Переносниками сказу вважались лисиці. Для зменшення чисельності лисиці використовувалась отрута — стрихнін [42, с.~179—180]. Детальніше про статистику щодо захворювань собак та людей на сказ у Галичині та Австрійській імперії в 1891—1900~рр. подано у таблиці

Таблиця №~1

Поширення сказу в Австрії, 1891—1900 рр. [43, с.~362—366]

Рік	Кількість неблагополучних територій		Кількість скажених собак	Скажені собаки			Забиті тварини в результаті їх покусання собаками				Кількість людей і покусаних собаками			
	Повіти	Місцевості		Здохло	Забито	Невідомо	Собаки	Коти	Пернаті	Інші тварини	Люди	Коні	ВРХ	Вівці
1891	155	651	805	156	643	6	2418	184	20	-	366	13	91	10
1892	137	535	685	166	514	5	2243	37	28	14	309	12	47	10
1893	151	550	698	209	484	5	2562	193	82	39	298	16	95	8
1894	171	683	861	184	661	16	2524	420	43	19	362	10	49	11
1895	168	635	792	178	609	5	4575	255	51	1	400	14	53	1
1896	171	779	1031	221	789	21	4534	299	89	8	538	19	40	9
1897	200	868	1128	267	851	10	5231	367	47	4	531	20	62	4
1898	225	976	1228	242	963	23	7146	514	103	25	736	22	70	22
1899	238	1208	1551	309	1191	51	7822	666	122	2	798	52	79	11
1900	195	974	1187	288	885	14	7118	492	30	11	636	35	116	5
Всього	1811	7859	9966	2220	7590	156	46173	3427	615	123	4974	213	702	91
Галичина														
1891	49	203	260	61	99	-	980	10	-	-	123	9	54	10
1892	46	184	250	89	161	-	1161	5	-	-	141	7	38	8
1893	40	208	312	146	166	-	1055	-	-	-	110	15	65	4
1894	52	216	318	84	230	4	1072	40	-	6	130	10	37	8
1895	53	222	308	88	220	-	2579	83	11	-	192	10	47	1
1896	55	232	309	78	231	-	1460	-	-	-	225	17	29	8
1897	55	196	318	100	218	-	1278	-	-	-	192	15	46	-
1898	66	297	408	68	340	-	2264	-	-	-	288	18	52	6
1899	67	340	477	86	388	3	2469	-	-	-	330	14	56	3
1900	67	466	609	119	490	-	3072	-	-	-	364	34	65	4
Всього	550	2564	3569	919	2643	7	17390	138	11	6	2095	149	489	52

Тогочасні фахівці відзначали, що сказ набув великого поширення як в Галичині, так і в Німеччині у 90-х рр. XIX~ст. [44, с.~250—251]. Слід відмітити, що наприкінці XIX~ст. медицина ефективніше почала лікувати хворих на сказ людей. Так, інститут Пастера у Парижі повідомляв про свої

здобутки в лікуванні сказу, вказуючи, що якщо в 1886~р. з їхніх пацієнтів помирав 1 з 100, то вже у 1898~році — 0,2 зі~100, тобто, за 12~років ефективність лікування підвищилась у п’ять разів. Всього за 13~років існування цього закладу (1886—1898~рр.) в інституті пройшло лікування 21631~особа, і лише~99 з них померли. Вказувалось, що головною причиною неефективного лікування було те, що хворі запізно звернулись [45, с.~4].

Про зацікавленість тогочасного суспільства епідеміологічною ситуацією зі сказом свідчать чисельні публікації у періодичні пресі Галичини. Описано трагічний випадок, який стався 25~червня 1870~р. у Калуші, де скажений собака на ринку покусав двох дітей, але на цьому нещастя не закінчились. На лемент прибіг працівник місцевого лісництва і вистрілив у собаку, але попав у селянина, який стояв біля магазину. Через це справу направлено до суду [46, с.~2]. Неблагополучним щодо сказу було не лише місто Калуш, але й навколишні села. Описувався випадок, коли у 1903~р. біля Калуша на хлопця напав скажений борсук, покусавши його в шию та плечі. На крик хлопця збіглись селяни і вбили борсука. Покусаного хлопця направлено на лікування до доктора Буйвіда до Кракова. Одночасно з цим випадком у селі Середня Калуського повіту лисиця покусала селянина Миколу Нагірняка [47, с.~168—169]. У 1893~р. в Станиславові на вулиці 3-го~Травня скажений собака покусав солдата, а на площі — Міцкевича урядовця залізниці та малого хлопця. Потім собака втік у бік села Опришівці. Владою було організовано облаву на собак, вбито 5~тварин [48, с.~4]. Також неподалік від Калуша у с. Курипів лисиця покусала собаку і здохла. А у с. Блюдники Станиславівського повіту двоє скажених лисиць напали на солдата, який йшов по дорозі. На виконання приписів Ветеринарної академії від 2~квітня 1903~р. №~44/128 Станиславівський старостат направив гміні відповідний припис з метою локалізації епізоотії [49, с.~132]. «Газета Львівська» повідомляла, що у Рогатині 10~квітня 1898~р. невідомий собака покусав чотирьох людей. Місцевий лікар Антоній Терлецький надав першу допомогу, але в подальшому за кошти гміни трьох осіб направлено на лікування у Краків, але одна особа відмовилась від лікування у Кракові [50, с.~3]. У квітні 1902~р. Самбірському повіті собака

покусав одразу семеро дітей [51, с.~4]. У Львові на вулиці Лицарській, 24 2~березня 1907~р. гицлі виловили собаку, в якої виявлено сказ [52, с.~3].

У тогочасній літературі публікувались багато екзотичних рецептів ліківвід сказу. Зокрема,у Середні віки від сказу лікувались ягодами тису [53, с.~4—7]. Ще у 70-х~рр. XIX~ст. сказ лікували ранником шишкуватим або ранником вузлуватим (Scrophularia nodosas~L.) [54, с.~57]. На думку розробника ліків від сказу Кароля Гостонського, собаки хворіють на сказ з тієї причини, що вони, на відміну від коня, корови, свині, які їдять рослинну їжу, споживають м’ясо, з якого в організм попадає збудник сказу [55, с.~130]. Для лікування собак застосовували такі методи як кидання їх у воду, а рани випалювали [56, с.~75]. У слов’ян було повір’я, що коли пес з’їсть посвячені у церкві харчі, він не захворіє на сказ [57, с.~22]. Чуда приписували Святому Губерту, якого мисливці вважали своїм покровителем: паломництво до його гробу виліковує хворих на сказ [58, с.~102—103]. Цікаве визначення сказу є в мисливському словнику: «Сказ — це інфекційне захворювання собак, що закінчується смертю» [59, с.~250—251].

Існувала навіть низка порад, що робити при виявленні симптомів сказу у мисливських видів собак, зокрема у книзі «Підручник з права для лісових, польових, мисливських і риболовних господарств» В.~Дзеровича (1898~р.) [60, с.~86]. Галицьке товариство охорони тварин видало книгу «Декілька зауважень щодо сказу». У цій книзі автор Йозеф Холодецький оприлюднив статистику захворювань, описав симптоми та методи лікування [61, с.~190].

Також у «Мисливському щорічнику» (1886~р.) інформували про профілактику сказу у диких тварин, які з точки зору сучасної науки можна вважати шарлатанськими. Отож півтори століття тому вважали, що собаки на сказ хворіють через велику спеку влітку; кастровані собаки не хворіють на сказ; хворі собаки бояться купатись; хворі собаки біжать лише прямо, мед є найліпшим засобом проти сказу [62, с.~138]. Описувався випадок, що військовий лікар в Англії, якого у 1874~р. викликали до хлопця, який захворів на сказ. Він мав добре виражені симптоми, і для того, щоб заспокоїти пацієнта,

лікар дав йому витяжку з індійської коноплі, і хлопець, на диво, одужав. Але як слушно відзначалось, від коноплі більше ніхто не одужав [63, с.~4]. У «Ловці» (1886~р.) подавали рекламу, що у магазині зброї Альфреда Дзіковського можна було купити «Таблетки від сказу Гостонського», вартість упаковки — 1,50~золотих [64, с.~202].

Слід відмітити, що робота гицля у Галичині була під контролем громадськості, свідченням цього є численні публікації, в яких часописи заторкували гуманітарні аспекти їхньої діяльності. Про загалом неприязне відношення свідчить той факт, що мисливці називали гицлями осіб, які полювали без дотримання неписаних етичних норм [65, с.~21]. Прихильники того, щоб не запроваджувати мисливський білет, вказували, що гицлі їх не мають і полюють на собак. Мисливці висловлювали своє обурення тим, що їх прирівнювали до гицлів [66, с.~5]. У тогочасній пресі з обуренням розповідали про брутальне поводження гицлів із собаками. В статті, опублікованій в «Кур'єрі Станиславівському» за 26~серпня 1911~р., з обурення повідомляли, що гицель зловив у місті мале щеня і так руками стиснув його, що у тварини зпащі та вух пішла кров. За цим фактом Станиславівський осередок товариства охорони тварин звернувся до віце-бургомістра Станиславова Фідлера, щоб той покарав винуватця [67, с.~124].

Скандальний випадок стався в липні 1905~р. в Перемишлі. «Слово Польське» описувало випадок, коли гицель зловив собаку, за яку заступився єврей, і тоді гицель зчинив крик, на який прибіг поліцейський. Єврей почав тікати і зомлів. Ця новина пройшлась по місту, але з перекрученою інформацією: нібито поліцейський вбив єврея. Обурені мешканці Перемишля прийшли до ратуші з протестами, почали висувати політичні вимоги і співати комуністичну пісню «Червоний прапор», а також висувати націоналістичні вимоги. Затримано двох русинських студентів. Люди взялися штурмувати як мігістрат, так і лікарню, куди поклали єврея, що зомлів. Всю ніч у місті поліція не спала, а змушена була охороняти публічні споруди — лікарню та магістрат [68, с.~6].

Велику роль у становленні гуманного відношення до собак у Галичині відігравали й громадські організації. Так, Галицьке товариство охорони тварин спільно з ветеринарами напрацювало проект інструкції для гицлів. У цьому документі наголошувалось, що час вилову тварин повинен бути або вночі, або над ранком; заборонити власникам собак викуповувати собак у гицлів, щоб гроші не йшли їм до кишені [69, с.~4]. Також товариство вказувало владі на необхідність запровадити досвід інших європейських країн у сфері гуманного ставлення до собак. Прикладом вважалась поставлена у Берліні робота, де товариство охорони тварин утримує притулок для собак. На товариство покладалась організація роботи гицлів. На відміну від Галичини, де собаку гицлі мали право умертвити через три дні у разі відсутності власника, то у Берліні власник міг забрати виловлену собаку навіть через 17~днів після її відлову. Для відлову собак використовували виключно петлю зі шкіри, а не з дроту, щоб не покалічити собаку, евтаназія собак відбувається за допомогою сильної отрути, щоб тварина не мучилась, тоді як у Галичині її забивали палками. У випадку, коли собаку виловлювали з жетоном, її передавали господарю. Заборонено було умертвляти собак, які раніше утримували люди,але з якихось причин їх покинули. Цих собак утримували надалі у притулку [70, с.~62—63].

З метою відбору найкомпетентніших осіб для роботи на посаді гицля у Галичині гміни організовували конкурси, на яких попередньо виставляли вимоги для претендентів.

L. 619 (3756 1—3)

Ogłoszenie.

Gmina miasta Rohatyna posiadając prawo poboru opłat od psów poszukuje rakarza, którego Zwierzchność gminna przyjmie za stosownem wynagrodzeniem wedle zawrzeć się mającej umowy.

Kompetenci mają pisemnie się zgłosić najdalej do 25 czerwca 1891 i dołączyć świadectwa z dotychczasowego zachowania się w zawodzie rakarskim potwierdzone przez odnośne urzędy gminne.

A. Schäffer, burmistrz.

Іл. 11.

Так, у 1891~р. гміна міста Рогатина оголосила конкурс на посаду гицля з вимогою, щоб претендент надав письмові підтвердження про те, що він знайомий з цією професією і має стаж роботи на цій посаді [71, с.~10] (іл.~11).

Konkursa.

L. 3285 [1043 2—3]

Zarząd gminy miasta Gródka rozpisuje niniejszem konkurs celem obsadzenia posady miejskiego rakarza z roczną płacą 40 zł. w. a. i wolnem pomieszkaniem tudzież przedsiębiorcy czyszczenia kloak i kanałów w realnościach gminy za rocznem wynagrodzeniem 200 zł.

Podania zaopatrzone w świadectwa uzdolnienia, moralności i metryki urodzin należy wnieść do Zarządu gminy do 10 marca.

Zarząd gminy miasta
Gródek, dnia 9 lutego 1893.

Іл. 12.

Гміна міста Городка пропонувала бажаючим до 10~лютого 1893~р. подати до гміни заявки на посаду гицля. Річна зарплата становила лише 40~золотих, але можна було доробляти чищенням каналізації, за що отримувати 200 золотих [72, с.~8] (іл.~12).

L. 6604 [7479]

Magistrat miasta Drohobycza rozpisuje niniejszem konkurs na posadę rakarza miejskiego z płacą o rocznych 100 zł. w. a. i ryczałtem na utrzymanie konia w rocznej kwocie 66 zł. w. a. z tutejszej kasy miejskiej płacić się mającymi.

Ubiegający się o tę posadę winni prócz dostatecznej fizycznej zdolności wykazać się dowodami nieposzlakowanego moralnego zachowania się i uzdolnieniem do tej służby.

Termin do wnoszenia podań upływa z końcem grudnia.

Z Magistratu.

Drohobycz, dnia 11 listopada 1893.

Іл. 13.

У 1893~р. магістрат Дрогобича подав оголошення про вакансію на посаду гицля з річною платнею 100~золотих [73, с.~8] (іл.~13). Заявки слід було подати до 11~листопада 1893~р.

У Чорткові в 1894~р. річна платня гицля становила 120~золотих [74, с.~8], а в 1896~р. у Бродах гицлю платили 108~золотих, але ця посада передбачала ще й чистити публічні каналізації [75, с.~8]. У м. Надвірна річний дохід гицля в 1900~р. становив 1000~крон (тобто 500~золотих) [76, с.~4].

L. 2519.

Konkurs.

Gmina miasta Skolego rozpisuje konkurs na posadę rakarza z płacą roczną 600 koron.

Ubiegający się o tę posadę winni wnieść należycie udokumentowane podanie najpóźniej do dnia 15 grudnia 1906 na ręce Zarządu gminy, dołączając zarazem koncesyę upoważniającą petenta do wykonywania przemysłu rakarskiego.

Bliższych informacyi co do zakresu czynności rakarza udzieli na żądanie Zarząd gminy w Skolem.

Skole dnia 15 października 1906.

11 /37 C. k. komisarz rządowy

ZUBRZYCKI.

Іл.~14.

Оголошення: конкурс на посаду гицля оголосила гміна Сколе. Річна оплата складала 600~крон. Заявки треба було подати до 15~грудня 1906~р. [77, с.~11] (іл.~14).

L. 971 (2668)

Konkurs.

Magistrat poszukuje oprawcę oraz rakarza miejskiego od 1 lipca 1908. Oprawca pobiera rocznie 200 kor., na utrzymanie konia 120 kor. i ma wolne pomieszkanie, a opłatę za czyszczenie kanałów wedle osobnej taryfy.

Udokumentowane prośby wnosić można do 4 tygodni.

Sanok, 26 marca 1908.

Burmistrz: Giela.

Іл.~15.

26~березня 1908~р. магістрат міста Санок оголосив конкурс на гицля. Оплата праці на рік складала 200~крон. Додатково надавали 120~крон на утримання коня [78, с.~8] (іл.~15).

L. 3440/17. (13)

Zarząd gminy król. woln. miasta Doliny rozpisuje niniejszem konkurs na posadę rakarza miejskiego na następujących warunkach:

1. Płaca roczna w kwocie 400 kor.,
2. Wolne pomieszkanie z ogrodem,
3. Wykonywanie rakarskich robót prywatnych za wynagrodzeniem według ustanowionej taksy,
4. Poświadczenie odbytej praktyki.

Podania na ręce Zarządu gminnego wnosić należy do dnia 1 lutego 1918.

Zarząd król. wolnego miasta.

Dolina, dnia 29 grudnia 1917.

Іл.~16.

Гміна м. Долини у 1917~р. пропонувала посаду гицля з річною зарплатою 400~крон [79, с.~7] (іл.~16).

Висновок. Питання регулювання утримання собак мало важливе значення в Австрійській імперії. Вже у 1783 році були встановлені законодавчі механізми, які врегульовують питання утримання собак. Виявлено, що серед найголовніших аспектів щодо утримання собак у Галичині були: вплив влади на регулювання чисельності собак; оподаткування власників собак; регулювання чисельності бродячих собак; встановлення норм щодо утримання собак у місті, особливостей поведінки власників собак під час прогулянок; регламентація роботи гицлів при виконанні ними службових обов’язків – забезпечення їх приміщеннями, належним оснащенням, підбір на конкурсній

основі кадрів, врегулювання гуманітарних аспектів при вилові собак; організація ветеринарного забезпечення щодо діагностики захворювань та лікування собак, накладання карантинних обмежень під час загострення панзоотії сказу. Виявлено, що широке повноваження контролю за гицлями мали місцеві органи влади та поліція. Досліджено, що у містах з більшою чисельністю населення і відповідно з вищим адміністративним статусом податок на собак був вищий, ніж у менших містах, а податок за самців був вищим, ніж за самиць. Встановлено, що на початку ХХ ст. з метою запобігання розповсюдженню панзоотії сказу людей, які заразились від собак сказом, забезпечували якісне безоплатне лікування. На нормативно-правовому рівні визначався алгоритм лікування та надання долікарняної допомоги особам, які не мали медичної освіти. Встановлено, що з метою гуманного ставлення до собак, ветеринарного нагляду, обміну досвідом щодо розведення у Галичині діяла низка товариств.

1. O trzymaniu i wiązaniu psow i t.~d. Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem: Podręcznik dla organów c.- k. władz rządowych i władz autonomicznych. Ułożył i wydał J. R. Kasparek. 3-e wyd., poprawne i pomnożone. Lwyw, 1885. T. III. S.1922—1923.
2. Wiadomości policyjno-weterynaryjne i statystyczne. Przegląd Weterynarski. 1896. №6. S.284.
3. Wścieklizna u psów. Przegląd Weterynarski. 1906. №6. S.286—287.
4. Dla spraw ochrony zwierząt. Gazeta lwowska. 1883. 10 lutego. № 33. S. 3.
5. O rakarzach (oprawcach). Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem: Podręcznik dla organów c.-k. władz rządowych i władz autonomicznych. Ułożył i wydał J. R. Kasparek. 3-e wyd., poprawne i pomnożone. Lwyw, 1885. T. III. S.2283—2284.
6. Wiadomości policyjno-weterynaryjne i statystyczne. Przegląd Weterynarski. 1896. №6. S.284.
7. Prawodawstwo o wściekliźnie. Łowiec Polski. 1911. №13. S.201.

8. Postępowanie z ukąszonymi od choryh zwierząt. Dziennik rządowy dla okręgu administracyjnego Namiesnictwa we Lwowie. Lwów: król. galic. drukarnia rządowa, 1858. S.~362.
9. Jubileusz podatku od psów. Łowiec Polski. 1930. №4. S.71.
10. Podatek od psów. Gazeta Narodowa**.** 1870. 23 stycznia. №22. S.4.
11. Z rocznego sprawozdania st. weterynarza m. za rok 1895. Przegląd Weterynarski. 1896. №6. S.187.
12. Ustawa obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwew Krakowskiem i zezwalająca na pobór opłaty gminnej od psów w obrębie miasta Lwowa. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1872. S.169.
13. Ustawa obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem zezwalająca gminie miasta Stanisławowa na pobór opłaty gminnej od psów. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1876. S. 110.
14. Ustawa dla Królestwa Galicyi i Lodomcryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem,nadająca gminie król. stol. miasta Krakowa prawo pobierania opiaty od psów w obrębie miasta Krakowa i przedmieść jego. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1877. S.128—129.
15. Posiedzenie 1—19. Stenograficzne prawozdania z trzeciej sesyi ósmego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyii Lodomery z Wielkiem Księstwem Krakowskie z roku 1886/7. Od. 9. Grudnia do 25. Stycznia 1887. Lwów, 1887. S. 1699.
16. Statystyka miasta Krakowa. Kraków, 1912. Zeszyt XII.
17. Ustawa z dnia 1. Listopada 1884 dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, nadająca gminie miasta powiatowego Sanoka prawo pobierania opłaty od psów, w obrębie tej gminy utrzymywanych. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1884. S. 133—134.
18. Ustawa z dnia 27. Listopada 1884 dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, nadająca gminie miasta powiatowego Tarnowa prawo pobierania opłaty od psów w calym obrębie miasta Tarnowa i przedmieść jego. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1884. S. 157—158.
19. Ustawa z dnia 2. Marca 1887, dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, o zezwoleniu gminie miasta powiatowego Przemyśla na pobór opłaty od psów.

Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1887. S.88—89.

20. Ustawa z dnia 18. Marca 1888, dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z WielkiemKsięstwem Krakowskiem, nadająca gminie miasta Zaleszczyk prawo pobierania oplaty od psów w obrębie miasta Zaleszczyk i jego przedmieść. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1888. S. 111—114.
21. Ustawa z dnia 25. Października 1888, obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, nadająca gminie miasta Brzezan prawo do poboru opłat od psów. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1888. S.226—228.
22. Ustawa z dnia 11. Lutego 1889, obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1889. S. 72—76.
23. Ustawa z dnia 1. Grudnia 1889 obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, zezwalająca gminie miasta powiatowego Gorlice pobierać oplaty od psów, w obrębie miasta Gorlice utrzymywanych. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1889. S.291—293.
24. Ustawa z dnia 19. Stycznia 1891, obowiązująca w Królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, w przedmiocie nakladania oplaty gminnej od posiadania psów. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem. Lwów, 1891. S.65—67.
25. Posiedzenie 17—49. Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi ósmego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1902/3 od 29. Grudnia 1902 do 3. Listopada 1903. Lwów, 1903. S.1532.
26. Wiadomości bieżące. Łowiec Polski. 1929. № 43. S. 750.
27. Opłaty gminne od psów w Bieczu. Alegaty do sprawozdań stenograficznych piątej sesyi siódmego periodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem z roku~1910 przytem index tych alegatów od 713 do 875. Lwów, 1910. S. 940.
28. Opłaty gminne od psów w Mostach Wielkich. Alegaty do sprawozdań stenograficznych piątej sesyi siódmego periodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem z roku 1910 przytem index tych alegatów od 713 do 875. Lwów, 1910. S. 940.

29. Posiedzenie z dnia 29. Grudnia 1902. Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi szóstego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyii Lodomeryiz Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku1902 od 29. Grudnia 1902 do 3. Listopada 1903 r. Lwów, 1903. S. 1001.

30. Posiedzenie 1—25. Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi szóstego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyii Lodomeryiz Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1888 od 15. Września do włącznie 19. Października 1888 r. Lwów, 1888. S. 84—85.

31. Posiedzenie 1—16. Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi szóstego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyii Lodomeryiz Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1901/02 od 28. Grudnia 190I do 12. lipca 1902 r. Lwów, 1902. S. 1960.

32. Szpilman Józef. O zwalczaniu i tępieniu wścieklizny. Przegląd Weterynarski. 1905. № 8—9. S. 313—318.

33. Wiadomości bieżące. Łowiec Polski. 1929. № 43. S. 750.

34. Луцик Л.О., Баран С., Левицька Л. Історія періодичного видання «Przegląd Weterynarski Przegląd Weterynaryjny» (Ветеринарний огляд) як віддзеркалення розвитку ветеринарної медицини, науки та освіти. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.~Ґжицького. Серія: Економічні науки. 2017. Т. 19. № 76. С. 147—154.

35. Z rocznego sprawozdania st. weterynarza m. za rok~1895. Przegląd Weterynarski. 1896. № 6. S. 187.

36. Wyciąg z rocznego sprawozdania weterynaryjno·polecyjnego za r. 1886. Przegląd Weterynarski. 1887. № 9. S. 202.

37. Wyciąg z rocznego sprawozdania weterynaryjno·policyjnego za r. 1888. Przegląd Weterynarski. 1889. № 11. S. 276.

38. Wyciąg z rocznego sprawozdania weterynaryjno·policyjnego za r. 1889. Przegląd Weterynarski. 1890. № 10. S. 225—226.

39. Wyciąg z rocznego sprawozdania weterynaryjno·policyjnego za r. 1890. Przegląd Weterynarski. 1891. № 11. S. 267—268.

40. Wyciąg z rocznego sprawozdania weterynaryjno-policyjnego za rok 1894. Przegląd Weterynarski. 1896. № 7. S. 212—216.

41. Wścieklizna. Gazeta lwowska. 1893. 3 listopada. № 250. S. 4.

42. Korespondencye. Łowiec. 1903. № 15. S. 179—180.

43. Szpilman Józef. O zwalczaniu i tępieniu wścieklizny. Przegląd Weterynarski. 1905. № 10. S. 362—366.

44. Borsuk czyli jaźwiec. Łowiec. 1907. № 21. S. 250—251.

45. Instytut Pasteura. Gazeta lwowska. 1899. 3 listopada. № 215. S. 4.

46. Z Kałusza. Gazeta Narodowa. 1870. 28 czerwca. № 160. S. 2.

47. Korespondencye M. Bogdanowicz. Łowiec. 1903. № 14. S. 168—169.

48. Wściekle psy. Gazeta lwowska. 1893. № 19. 25 stycznia. S. 4.

49. Korespondencye Modest Douillet. Łowiec. 1903. № 11. S. 132.

50. Z kroniki prowincyonalnej. Gazeta lwowska. 1898. 20 kwietnia. № 88. S. 3.

51. Z Sambora. Gazeta lwowska. 1902. 15 kwietnia. № 85. S. 4.

52. Wściekly pies. Gazeta lwowska. 1907. 2 marca. № 50. S. 3.

53. Szczęsny Morawski Puszcze i knieje podgórskie w starożytności i wiekach średnich. Łowiec. 1886. № 1. S. 4—7.

54. Lwowianin, kalędarz powszechny na rok Pański 1873. Lwów: Drukarnia krajowa M.F. Poremby, 1873. S. 57.

55. Karol Hostoński Powody wscieklizny u psa. Łowiec. 1886. № 8. S. 130.

56. Przewodnik myśliwca. Leszno i Gniezno: Nakładem i drukiem E. Günthera, 1848. S. 75.

57. Lud słowiański: pismo poświęcone dialektologji i etnografji słowian. Kraków: Gebethner i Wolf, 1931. T. II. S. 22.

58. Reuman M. Gospodarstwo łowieckie z historią starożytną łowiectwa polskiego. Warszawa: Drukarnia Orgelbranda, 1845. S. 102—103.

59. Słownictwo łowieckie. Łowiec. 1908. № 21. S. 250—251.

60. Dzerowicz W. Podręcznik prawny w sprawach lasowych, polowych, łowieckich i o rybołowstwie. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1898. S. 86.

61. Nowe książki. Łowiec. 1907. № 16. S.190.

62. Rocznik myśliwski na rok 1886. Warszawa, 1886. S.138.

63. Środek przeciw wściekliźnie. Gazeta Narodowa. 1881. 29 listopada. № 272. S. 4.

64. Łowiec. 1900. № 13. S. 202.

65. W sprawie etyki myśliwskiej. Łowiec. 1926. №2. S.21.

66. Strażnik łowiecki w Polsce. Łowiec. 1936. № 8. S.5.

67. Stanisławowskie okręg. Towarz. ochrony zwierząt. Miesięcznik galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt. 1911. №9—10. S.124.

68. Przemyśl. Słowo Polskie. 1905. 4 lipca. № 306. S. 6.

69. Z galic. Towarzystwa ochrony zwierząt. Gazeta lwowska. 1896. 2 lutego. № 7. S. 4.

70. Łapanie psów w Berlinie. Miesięcznik galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt. 1890. № 4—5. S. 62—63.

71. Konkurs. Gazeta lwowska. 1891. 10 czerwca. № 129. S. 10.

72. Konkurs. Gazeta lwowska. 1893. 21 lutego. № 41. S. 8.

73. Konkurs. Gazeta lwowska. 1893. 28 listopada. № 271. S. 8.

74. Konkurs. Gazeta lwowska. 1894. 18 marca. № 63. S. 8.

75. Konkurs. Gazeta lwowska. 1896. 9 maja. № 107. S. 8.

76. Kronika. Słowo Polskie. 1900. 5 września. № 413. S. 4.

77. Konkurs. Słowo Polskie. 1906. 20~października. № 477. S. 11.

78. Konkurs. Gazeta lwowska. 1908. 28 marca. № 72. S. 8.

79. Konkurs. Gazeta lwowska. 1918. 6 stycznia. №~5. S. 7.

REFERENCES

Kasparek, J. (Ed.). (1885). About keeping and tying dogs. Zbir ustaw i rozporządzeт administracyjnych w Krolestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem: Podrecznik dla organow c.- k. władz rządowych i władz autonomicznych. (Vol.~3, pp.~1922—1923). *Lviv* [in Polish].

(1896). Police-veterinary and statistical news. *Przeglad Weterynarski, 6,* 284. Lviv [in Polish].

(1906). Rabies in dogs. *Przegląd Weterynarski,* 6, 286—287. Lviv [in Polish].

(1883). For animal protection. *Gazeta lwowska, 33,* 3). Lviv [in Polish].

(1885). About cancer fighters. Zbior ustaw i rozporządzeт administracyjnych w Krolestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem: Podrecznik dla organow c.-k. władz rządowych i władz autonomicznych. (Vol.~3, pp.~2283—2284). Lviv [in Polish].
(1896). Police-veterinary and statistical news. *Przegląd Weterynarski, 6,* 284. Lviv [in Polish].
(1911). Legislation on rabies. *Lowiec Polski, 13,* 201. Lviv [in Polish].
(1858). Handling of animals bitten from sick animals. Dziennik rządowy dla okregu administracyjnego Namiesnictwa we Lwowie (P.~362). Lviv [in Polish].
(1930). Jubilee of dog tax. *Lowiec Polski, 4,* 71. Lviv [in Polish].
(1870). Tax on dogs. *Gazeta Narodowa, 22*, 4. Lviv [in Polish].
(1896). From the annual report of a senior veterinarian for~1895). *Przeglad Weterynarski, 6,* 187. Lviv [in Polish].
(1872). Act in force in the Kingdom of Galicia and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow and authorizing the collection of municipal fees from dogs within the city of Lviv. Dziennik ustaw i rozporzadzeṅ krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (P.~169). Lviv [in Polish].
(1876). Actin for ceint he Kingdom of Galicyi and Lodomeryia with the Grand Duchyin Krakow, authorizing the commune of the city Stanislawow to collect the commune fee for dogs. Dziennik ustaw i rozporzadzen krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (P.~110). Lviv [in Polish].
(1877). Act for the kingdoms of Galicya and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow, giving the commune of king's capital of the city Krakow the right to collect opiate for dogs in the city of Krakow and its suburbs..). Dziennik ustaw i rozporzadzeṅ krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (P.~128—129). Lviv [in Polish].
(1887). Meetings~1—19. Stenograficzne prawozdania z trzeciej sesyi osmego peryodu Sejmu krajowego Krolestwa Galicyii Lodomery z Wielkiem Ksiestwem Krakowskie z roku 1886/7 (P.~1699). Lviv [in Polish].
(1912). *Statistics of the city Krakow,* XII). Krakyw; Lviv [in Polish].
(1884). Act of November~1, 1884 for the Kingdom of Galicia and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow, granting the commune of the poviat city Sanok the right to charge a fee on dogs kept within that commune. Dziennik ustaw i rozporzadzeṅ krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (Pp.~133—134). Lviv [in Polish].
(1884). Act of November~27, 1884 for the Kingdom of Galicia and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow, granting the municipality of the Tarnow poviat city the right to charge a fee to dogs throughout the city of Tarnow and its suburbs. Dziennik ustaw i rozporzadzeṅ krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (Pp.~157—158). Lviv [in Polish].

(1887). Act of March~2, 1887, for the Kingdom of Galicia and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow, on the permission of the municipality of the Przemysl poviatto collecttaxes for dogs. Dziennik ustaw i rozporzadzeń krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (Pp.~88—89). Lviv [in Polish].
(1888). Act of March~18, 1888, for the Kingdom of Galicia and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow; granting the municipality of Zaliszczyky the right to chargeafee to dogs with in thecity of Zaliszczyky and itssuburbs. Dziennik ustaw i rozporzadzeń krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (Pp.~111—114). Lviv [in Polish].
(1888). Act of October~25, 1888, inforcein the Kingdom of Galicia and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow, granting the municipality of Brzezantheright to collect fees for dogs. Dziennik ustaw i rozporzadzeń krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (Pp.~226—228). Lviv [in Polish].
(1889). Act of February~11, 1889, inforcein the Kingdom of Galicia and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow. Dziennik ustaw i rozporzadzeń krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (Pp.~72—76). Lviv [in Polish].
(1889). Act of December~1, 1889, in force in the Kingdom of Galicia and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow, permitting the commune of the county town of Gorlice to charge dog fees within the town of Gorlice. Dziennik ustaw i rozporzadzeń krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (Pp.~291—293). Lviv [in Polish].
(1891). Act of January~19, 1891, in force in the Kingdom of Galicia and Lodomeryia with the Grand Duchy of Krakow, regarding the imposition of a municipal fee on the possession of dogs. Dziennik ustaw i rozporzadzeń krajowych dla Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem (Pp.~65—67). Lviv [in Polish].
(1903). Meeting~17—49. Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi osmego peryodu Sejmu krajowego Krolestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem z roku 1902/3 od 29. Grudnia 1902 do 3. Listopada 1903. (P.~1532). Lviv [in Polish].
(1929). *Current news. Lowiec Polski, 43*, 750. Lviv [in Polish].
(1910). Commune fees for dogs in Biecz. Alegaty do sprawozdaт stenograficznych piatej sesyi siodmego periodu Sejmu Krajowego Krolestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Ksiestwem Krakowskiem z roku 1910 przytem index tych alegatow od 713 do 875. (P.~940). Lviv [in Polish].
(1910). Commune fees for dogs in Mosty Wielkie. Alegaty do sprawozdaт stenograficznych piatej sesyi siodmego periodu Sejmu Krajowego Krolestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Ksiestwem Krakowskiem z roku 1910 przytem index tych alegatow od 713 do 875. (P.~940). Lviv [in Polish].
(1903). Meeting of December~29, 1902. Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi szostego peryodu Sejmu krajowego Krolestwa Galicyii Lodomeryiz Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem z roku1902 od 29. Grudnia 1902 do 3. Listopada 1903 r. (P.~1001). Lviv [in Polish].

(1888). Meetings~1—25. Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi szostego peryodu Sejmu krajowego Krolestwa Galicyii Lodomeryiz Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem z roku 1888 od 15. Września do włacznie 19. Października 1888 r. (Pp.~84—85). Lviv [in Polish].
(1902). Meetings~1—16. Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi szostego peryodu Sejmu krajowego Krolestwa Galicyii Lodomeryiz Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem z roku 1901/02 od 28. Grudnia 190I do 12. lipca 1902 r. (P.~1960).Lviv [in Polish].
(1905). On combating and eradicating rabies. *Przeglad Weterynarski, 8—9,* 313—318. Lviv [in Polish].
(1929). Current news. *Lowiec Polski, 43, 750.* Lviv [in Polish].

(2017). History of the periodical «Przeglad Weterynarski Przeglad Weterynaryjny» (Veterinary Survey) as a Reflection on the Development of Veterinary Medicine, Science and Education. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S.Z.~Gzhytskoho. Seriia: Ekonomichni nauky, 76,* 147—154. Lviv [in Ukrainian].
(1896). From the annual report of senior veterinarian for~1895. *Przeglad Weterynarski, 6,* 187. Lviv [in Polish].
(1887). Extract from the annual inspection report for~1886. *Przeglad Weterynarski, 9,* 202. Lviv [in Polish].
(1889). Extract from the annual veterinary and police report for. *Przeglad Weterynarski, 11,* 276. Lviv [in Polish].
(1890). Extract from the annual veterinary and police report for~1889. *Przeglad Weterynarski, 10,* 225—226. Lviv [in Polish].
(1891). Extract from the annual veterinary and police report for~1890. *Przeglad Weterynarski, 11,* 267—268. Lviv [in Polish].
(1896). Extract from the annual veterinary and police report for~1894. *Przeglad Weterynarski, 7,* 267—268. Lviv [in Polish].
(1893). Rabies. *Gazeta lwowska, 250*, 4. Lviv [in Polish].

(1903). Korespondencye. *Lowiec, 15*, 179—180. Lviv [in Polish].

(1905). On combating and eradicating rabies. *Przeglad Weterynarski, 10,* 362—366. Lviv [in Polish].

(1907). Badger or jazwiec. *Lowiec, 21,* 250—251. Lviv [in Polish].

(1899). Pasteur Institute. *Gazeta lwowska, 250*, 4. Lviv [in Polish].

(1870). From Kalush. *Gazeta Narodowa, 160,* 2. Lviv [in Polish].

(1903). Korespondencye. *Lowiec, 14,* 168—169. Lviv [in Polish].

(1893). Angry dogs. *Gazeta lwowska, 19,* 4. Lviv [in Polish].

(1903). Korespondencye. Lowiec, *11*, 132. Lviv [in Polish].

(1898). From the provincial chronicle. *Gazeta lwowska, 88,* 3. Lviv [in Polish].

(1902). From Sambor. *Gazeta lwowska, 85,* 4. Lviv [in Polish].

(1907). Mad Dog. *Gazeta lwowska, 50*, 3. Lviv [in Polish].

(1886). Forests and foothill forests in ancient and middle ages *Lowiec, 1,* 4—7. Lviv [in Polish].

(1873). Lviv, universal calderar for the year of the Lord~1873 (P.~57). Lviv [in Polish].

(1886). Reasons for rabies in a dog. *Lowiec, 8,* 130. Lviv [in Polish].

(1848). *Fighter Guide* (P.~75). Lviv [in Polish].

(1931). *Slavicpeople* (P.~22). Lviv [in Polish].

(1845). *Hunting farm with the ancient history of Polish hunting* (P.~102—103). Lviv [in Polish].

(1908). *Hunting vocabulary, 21*, 250—251). Lviv [in Polish].

(1898). *Legal handbook on forest, field, hunting and fishing matters* (P.~86). Lviv [in Polish].

(1907). New Books. *Lowiec, 16,* 190. Lviv [in Polish].

(1886). Hunting year for~1886 (P.~138). Lviv [in Polish].

(1881). Anti-rabies agent (P.~4). Lviv [in Polish].

(1900). *Lowiec, 13,* 202. Lviv [in Polish].

(1926). On hunting ethics. *Lowiec, 2,* 21 Lviv [in Polish].

(1936). *Hunting guard in Poland, 8*, 5. Lviv [in Polish].

(1911). Stanislawowski district. Commodity, animal protection. Towarz. ochrony zwierzat. Miesiecznik galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierzat. *№ 9—10,* 124. Lviv [in Polish].

(1905). *Industry, 306*, 6. Lviv [in Polish].

(1896). From galleries. Animal protection societies. *Gazeta lwowska, 7,* 4. Lviv [in Polish].

(1890). Catching dogs in Berlin. Towarz. ochrony zwierzat. Miesiecznik galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierzat. *№t, 4—5,* 62—63. Lviv [in Polish].

(1891). Contest. *Gazeta lwowska, 129,* 10. Lviv [in Polish].

(1893). Contest. *Gazeta lwowska, 41*, 8. Lviv [in Polish].

(1893). Contest. *Gazeta lwowska, 271*, 8. Lviv [in Polish].

(1894). Contest. *Gazeta lwowska, 63,* 8. Lviv [in Polish].

(1896). Contest. *Gazeta lwowska, 107*, 8. Lviv [in Polish].

(1900). Chronicle. *Slowo Polskie, 413,* 4. Lviv [in Polish].

(1906). Contest. *Slowo Polskie, 477,* 11. Lviv [in Polish].

(1908). Contest. *Gazeta lwowska, 72,* 8. Lviv [in Polish].

(1918). Contest. *Gazeta lwowska, 5,* 7. Lviv [in Polish].

Проців О.Р. Публічне управління щодо утримання собак у Галичині середини XVIII — початку XX~століття // Народознавчі зошити — 2020. — № 3 (153). — С . 723- 737.